

Izsák Hajnalka²⁵, Pásztor Rita²⁶

A roma népesség területi megoszlásának változása Bihar és Szatmár megyében 1992-2021 között

A romániai Bihar és Szatmár megye 166 önkormányzatának 1992., 2002., 2011. és 2021. évi népszámlálási adataiból egységes területi rendszerre harmonizálva vizsgáltuk a roma etnikum létszámát. A két megye együttes népszámlálás szerinti roma népessége az 1992-ben regisztrált 31 619 főből (3,04%) 2021-re 53 177 főre emelkedett, mindeközben a részarány pedig megduplázódott (6,64%). A roma etnikum növekedése mellett az ismeretlen nemzetiségűek létszáma és aránya még sokkal dinamikusabb emelkedést mutatott (főleg 2002 után), ami a népességszerkezeti vizsgálatok számára jelentős módszertani kihívást jelent. A területi mintázat egészét nézve a roma népesség elhelyezkedése 1992 és 2021 között számottevő növekedés mellett is jelentős stabilitást mutatott. Az 1992. és 2021. évi önkormányzati-szintű roma arányok rangkorrelációja erős és szignifikáns kapcsolatot jelez (Spearman $\rho = 0,813$; $p < 0,001$). A roma részarány 1992-2021 közötti növekedése és a 2021. évi népsűrűség között gyenge, de szignifikáns negatív kapcsolat mutatkozott (Spearman $\rho = -0,207$; $p = 0,007$, ami a perifériák népességszerkezeti dinamikájának az indikátora).

Kulcsszavak: roma népesség; etnikai önazonosítás; területi koncentráció; helyi közigazgatási egységek (LAU); magyar-román határtérség

Jel-kódok: J15, R23, Z13

Changes in the Spatial Distribution of the Roma Population in Bihor and Satu Mare Counties between 1992 and 2021

We examined the number of Roma people using census data from 1992, 2002, 2011, and 2021 for the 166 municipalities of Bihor and Satu Mare counties in Romania, harmonized to a uniform territorial framework. According to the combined census of the two counties, the Roma population increased from 31,619 people (3.04%) in 1992 to 53,177 in 2021, while their proportion doubled (6.64%). Over the same period, the number and proportion of people with unknown ethnicity increased even more rapidly, particularly after 2002, posing a substantial methodological challenge for population structure analyses. Despite the considerable growth of the Roma population, its spatial distribution remained relatively stable between 1992 and 2021. Roma proportions at municipal level in the two years showed a strong and statistically significant rank correlation (Spearman's $\rho = 0.813$; $p < 0.001$). Growth in the Roma share between 1992 and 2021 was also weakly but significantly associated with lower population density in 2021 (Spearman's $\rho = -0.207$; $p = 0.007$), which is an indicator of the population structure dynamics of the peripheral areas.

Keywords: Roma population; ethnic self-identification; territorial concentration; local administrative units (LAUs); Romanian-Hungarian border region

JEL Codes: J15, R23, Z13

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2026.33>

Bevezetés

A népszámlálásokban romaként megjelenő népesség és a tényleges lokális roma közösségek fogalmai közé nem lehet automatikusan egyenlőség jelet tenni. Az etnikai önazonosítás településenként és népszámlálásonként is változhat, továbbá a roma identitás sem kapcsolódik minden esetben a romani nyelv használatához. Az aggregált népszámlálási adatokból ezért nem

²⁵ PhD, egyetemi adjunktus, Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad / Partium Christian University, Oradea, izsakhajnalka@partium.ro

²⁶ PhD, egyetemi adjunktus, Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad / Partium Christian University, Oradea, pasztor.rita@partium.ro

határozható meg egyértelműen, hogy két egymást követő népszámlálás eredménye közötti változás mögött demográfiai folyamat, migráció vagy az identitás felvállalásának módosulása, esetleg ezek együttes hatása áll. Ez különösen azokban a térségekben jelent értelmezési nehézséget, ahol a roma közösségek több nyelvi környezethez is kapcsolódnak.

Bihar és Szatmár megyében ez a helyzet többféle területi formában jelenik meg. Mindkét megye a magyar-román határ romániai oldalán fekszik, etnikai és nyelvi szerkezetük, valamint a roma népesség területi eloszlása azonban eltér egymástól. Magyarországi vizsgálatokból az is ismert, hogy a népszámlálási önazonosítás alapján mért és a külső becslésekben megjelenő roma népesség között jelentős eltérés lehet (Pénzes et al., 2018). Emiatt vizsgálatunkban a roma népesség hosszabb távú területi változását nem kizárólag az egyes népszámlálásokban mért roma etnikum részaránya alapján követjük.

A kutatás az 1992., 2002., 2011. és 2021. évi népszámlálások adatait a jelenlegi 2026-os állapot szerinti önkormányzatok (LAU) rendszerére harmonizálva vizsgálja, Bihar és Szatmár megyékben ez összesen 166 közigazgatási alapegységet jelent. Célunk a roma önazonosítás hosszabb távú területi pályáinak feltárása. A tanulmány egyben egy későbbi, a magyar-román határ mindkét oldalára kiterjedő közvetlen vizsgálat statisztikai és területi előkészítését is szolgálja.

1. Szakirodalmi áttekintés

A roma népesség számbavétele önmagában is módszertani kérdés, mivel nem minden adatfelvétel ugyanazt a népességet teszi láthatóvá. Surdu (2016) arra hívja fel a figyelmet, hogy a népszámlálások, a szakértői becslések és az alkalmazott kutatási kategóriák nem egyszerűen mérik a roma népességet, hanem azt is meghatározzák, hogy kit tekintenek a csoporthoz tartozónak. Romániában Csata et al. (2021) a népszámlálási önazonosítást a SocioRoMap települési szakértői becsléseivel vetette össze. A két adatforrás között jelentős átfedést találtak, az eltérések azonban területileg és társadalmilag sem véletlenszerűek. Cernat (2021) a 2011. évi népszámlálás ismeretlen etnikumú népességének növekedését vizsgálva arra jutott, hogy ezt nem lehet kizárólag a roma identitás felvállalásának bizonytalanságával magyarázni, hiszen az adatfelvétel módszertani változásai is szerepet játszottak. Hasonló eltérés figyelhető meg Magyarországon is a népszámlálási és a külső minősítésen alapuló adatok között, a legújabb vizsgálatok szerint a két adatforrás közötti különbség a 2020-as évekre tovább növekedett (Pénzes et al., 2018, 2026). Szlovákiában a Roma Atlasz szintén önkormányzati és települési becslések alapján térképezi fel a roma közösségek elhelyezkedését és életkörülményeit (Ravasz et al., 2020). A különböző adatforrások ezért nem feltétlenül ugyanazt a népességet írják le.

A területi vizsgálatokból az is jól látható, hogy a roma népesség elhelyezkedése erősen koncentrált és ez a szerkezet hosszabb idő alatt is csak részben változik. Magyarországon Pénzes et al. (2018), valamint Pásztor és Pénzes (2018) többek között azt mutatták be, hogy a roma népesség területi súlya és a szegregáció formája településtípusonként is különbözik. A magyar-román határ két oldalán végzett bihar–hajdú-bihari kérdőíves kutatás ehhez közvetlenebb helyi képet adott: a nagyváradi és a környező romániai, illetve magyarországi roma szegénynegyedek társadalmi és lakhatási helyzetét hasonlította össze (Olah et al., 2011). A romániai kutatások újabb eredményei arra is rámutatnak, hogy a lakóhelyi marginalitás nem minden településen alakul azonos módon. Anghel és Alexandrescu (2023) vizsgálatában a szegénység térbeli rögzülése többféle helyi formában jelent meg. A roma népesség területi koncentrációját így nem lehet kizárólag etnikai elhelyezkedésként értelmezni, mivel a népességfogyás, a lakáspiac, a helyi intézmények és a migráció is alakítják.

A határ menti térségek értelmezésénél a periferialitás nem egyszerűen földrajzi távolságot jelent. Péti és szerzőtársai (2024) a közép- és kelet-európai területi együttműködésekben is kimutatták a mag-periféria aszimmetriák fennmaradását, Megyesi és Péti (2019) pedig a romániai magyar többségű városok vizsgálatában a nyugati határ menti kisebb központok kedvezőtlenebb helyzetére hívta fel a figyelmet. Kutatásunkban jelentős mértékben használtuk fel a Partiumi

Területi Kutatások Intézetében, illetve az intézethez kapcsolódó kutatói körben az elmúlt évtizedekben végzett régiókutatás eredményeit. Ezek a térség közigazgatási, településhálózati és társadalmi-gazdasági folyamatait egyaránt vizsgálták. Szilágyi (2007) a Partium közigazgatás-földrajzi szerkezetét és annak változásait rendszerezte. A Partiumban a korábbi térkapcsolatok megszakadása, a központok elérhetősége, a népsűrűség és a jövedelmi teljesítmény ugyancsak összefüggő, de településenként eltérő folyamatokat rajzol ki (Szilágyi, 2008, 2019). A határ menti fekvés nem önálló oksági tényező, hanem olyan történeti-térbeli keret, amelyben a népességfogyás, a szelektív elvándorlás és a roma közösségek növekvő helyi súlya láncfolyamatként értelmezhető. Jelen kutatás közvetlen empirikus előzménye az a 2016-os, Bihar és Szatmár megye roma népességéről településszinten készült elemzés, amely bemutatta a területi koncentráció, a népszámlálási „pulzálás” és a határ menti perifériák összekapcsolódását (Szilágyi, 2016), ugyanakkor a 2021. évi adatok és a korábbi népszámlálások egységes területi harmonizációja akkor még nem kapott teret.

A felsorolt kutatások tárgyalják a roma népesség területi koncentrációját és periférikus helyzetét. Kevesebb figyelmet kapott ugyanakkor az, hogy ugyanazon helyi közigazgatási egységekben miként változik az etnikai önazonosítás több népszámláláson keresztül. A jelen tanulmány ezt a hiányt Bihar és Szatmár megye 1992-2021 közötti, egységes területi rendszerre harmonizált adataival kívánja pótolni.

2. Adatok és módszerek

A vizsgálat módszertani felépítését az eltérő népszámlálási időpontok területi és tartalmi összehasonlíthatóságának biztosítása határozta meg. Első lépésben a négy népszámlálás adatait a jelenlegi önkormányzati rendszerre harmonizáltuk, majd egységesítettük az elemzéshez felhasznált népszámlálási és területi adatforrásokat.

Vizsgálatunk területi keretét a romániai Bihar és Szatmár megye alkotja. A két megye kiválasztását elsősorban magyar–román határ menti fekvésük és az Észak-Alföldi régióval való közvetlen érintkezésük indokolja, hiszen a további tervekben a jelzett határtérség két oldalának szimmetrikus vizsgálata szerepel, egy későbbi terepi kutatás keretében. Szinte a teljes vizsgált határszakasz természeti és történeti választóvonalaktól mentes, a határ két oldalát hasonló természeti adottságok és történeti előzmények jellemzik. Az államhatár kialakulása és az ebből következő mesterséges szeparáció hosszabb távon a településhálózati, gazdasági és demográfiai folyamatokra is hatással volt (Szilágyi, 2016, 2019). Románia 2025. január 1-jei teljes schengeni csatlakozása és a szárazföldi határellenőrzés megszűnése különösen érdekes vizsgálati területté teszi ezt a két megyét, ahol a határ gyakran nem képez közvetlen nyelvi és kulturális választóvonalat, viszont az egy évszázadon keresztül fennálló adminisztratív választóvonal periferializáló hatásai sajátos magyar–román–roma együttélési mintázatot alakítottak ki. A roma közösségek egy része többnyelvű magyar–román–roma érintkezési térben, bizonyos esetekben kettős kisebbségi helyzetben él. A határtérséget dinamizáló városi pólusok és a gyengülő határfunkciók metszetében ez a többpólusú együttélés sajátos társadalmi és területi folyamatok vizsgálatára ad lehetőséget. Bihar és Szatmár megye együttesen (881965 fő) Románia 2021. évi lakónépességének mindössze 4,63%-át adta, ugyanakkor az országban magát romának valló népesség 9,34%-a élt a két megyében. A roma népesség országos súlya tehát mintegy kétszerese a térség teljes népességből való részesedésének. A két megyében a magukat romának vallók aránya 6,64%. A jelen tanulmány csak a határ romániai oldalát vizsgálja, ezért a határ két oldalán feltételezett szimmetrikus folyamatokat ebben az előkutatásban közvetlenül nem tudjuk igazolni. Az elemzés területi alapegységei az elemzés időpontjában érvényes romániai helyi közigazgatási egységek (LAU-ok), vagyis a municípiumok, városok és községek. Bihar megyében 101, Szatmár megyében 65 egység található, így az adatbázis összesen 166 önkormányzatot tartalmaz. A román területi közigazgatás sajátossága, hogy rendszerint több település alkot együtt önkormányzatot, így a bihari 468 és a szatmári 240 (összesen 708) település együttesen alkotja az említett önkormányzatokat (INS TEMPO ADM101A, n.d.). A vizsgálatba az 1992., 2002., 2011. és 2021.

évi népszámlálási adatokat vontuk be. Az időbeli összehasonlíthatóság érdekében valamennyi népszámlálási év adatát ugyanahhoz a jelenlegi területi rendszerhez igazítottuk, vagyis az elemzésben nem az egyes népszámlálások idején érvényes, részben eltérő községi beosztások szerepelnek.

Erre azért volt szükség, mert a vizsgált időszakban több község szétvált, míg más esetekben pedig a községközpont és ezzel együtt a hivatalos elnevezés változott meg. A közigazgatási változások azonosításához Szilágyi (2007) közigazgatás-földrajzi munkáját, az egyes módosítások esetében pedig a vonatkozó román jogszabályokat és a SIRUTA területi nyilvántartását használtuk (INS, 2025). A később létrejött községek korábbi értékeit a rendelkezésre álló faluszintű népszámlálási adatokból, a mai önkormányzati besorolás szerint összegezve rekonstruáltuk. A pusztán központ- vagy névváltozással érintett egységeknél területi újraszámításra nem volt szükség. Ezzel a megoldással mind a négy vizsgált időpontra azonos, 166 egységből álló, egymással kompatibilis adatbázist hoztunk létre.

A vizsgált időszakban több önkormányzat közigazgatási rangja is módosult, egyes községek városi, illetve egyes városok municípiumi rangot kaptak. A rangemelkedést önmagában nem tekintettük területi változásnak, mivel az azonos területi tartalmú önkormányzatok idősoros összehasonlíthatóságát nem befolyásolja. A harmonizáció szempontjából ezért a községszétválások, valamint a községközpont- és névváltozások voltak relevánsak. Biharban 2003 és 2010 között öt községből (Bihar, Bihardiószeg, Cséffa, Hegyközcser, Körösgyeres) kiválással további hat új község alakult (Biharfélegyháza, Gyapjú, Hegyközpályi, Oláhszentmiklós, Paptamási, Vizesgyán), eközben Szatmárban szintén öt községből (Avasújváros, Batiz, Halmi, Kaplony, Szaniszló), egy-egy új önkormányzat vált ki (Csomaköz, Egri, Kálmánd, Kökényesd, Ráksa) (Szilágyi, 2007; INS, 2025; INS TEMPO ADM101A, é.n.). Biharban 2012-ben és 2022-ben egy-egy névváltozás is történt, ami a községen belül a központi település megváltozását (Berettyócsuhaj helyett Szentjobb, illetve Vedresábrány helyett Monospetri) is jelenti (L. nr. 214/2012, L nr. 374/2022).

Az elemzés alapját tehát az 1992., 2002., 2011. és 2021. évi romániai népszámlálásokból összeállított, önkormányzat-szintre harmonizált adatbázis adja. Ez az adatállomány az össznépesség és a korstruktúra, valamint az etnikai hovatartozás adatait tartalmazza. A 2011. és 2021. évi népszámlálás esetében közvetlenül az romániai Nemzeti Statisztikai Intézet (INS) község-, város- és municípium-szintű eredménytábláit használtuk. 2011-re a 3. tábla tartalmazza a nem és korcsoport szerinti népességet, a 8. tábla az etnikai adatokat. A 2021. évi adatbázisban ennek megfelelően az 1.03.2 és 2.02.2 táblák önkormányzat-szintű adatait vettük át (INS, 2013a, 2013d, 2023a, 2023f).

Az 1992. és 2002. évi források feldolgozása összetettebb volt. A kor- és nemszerkezet hivatalos népszámlálási keretét 1992-ben a Vol. I. 39. táblája, 2002-ben a Vol. I. 62. táblája biztosította (INS, 1992, 2002). Az etnikai változóknál ugyanakkor a korábbi népszámlálások online INS-közlései nem minden esetben tartalmazzák azt faluszintű részletezést, amely a jelenlegi önkormányzati rendszerre történő visszaszámításhoz szükséges. Ezeknél Varga E. Árpád Bihar és Szatmár megye településeire összeállított, hivatalos népszámlálási közlésekre épülő etnikai adatbázisait használtuk (Varga, 2008, 2010). A településszintű sorok különösen a később szétvált községek adatainak rekonstrukciójánál voltak fontosak.

Az 1992. és 2002. évi, tehát a községváltozásokat megelőző népszámlálások kapcsán már területi átszámításra volt szükség. Ezt a számítást nagyjából a korábbi évtizedekben adatigényléssel kapott településszintű népszámlálási adatbázisok felhasználásával készíthettünk el. Ennek hiányában a 2002-es évi Szatmár megyei részletes korstruktúra esetében külön rekonstrukcióra volt szükség. A népszámlálás 62. táblájában közölt LAU-szintű össznépességi, nemi és széles korcsoportos margókat változatlanul megtartottuk, a széles korcsoportokon belüli ötéves korprofil kialakításához pedig az INS TEMPO POP107D adatbázisának 2002. évi adatait, valamint az 1992-es és 2011-es népszámlálási korprofilokat használtuk segédinformációként. A TEMPO lakóhely szerinti adatbázisa tehát ebben az esetben nem a népszámlálási népességet helyettesíti, hanem kizárólag a részletes korstruktúra rekonstrukcióját segíti.

A statisztikai adatbázist területi referenciaállományokkal is kiegészítettük. A térképezéshez az Eurostat GISCO 2024. évi LAU-geometriáit használtuk (Eurostat, 2024a), míg az Eurostat 2024. évi LAU-listájából az európai LAU-azonosítókat és a területi kiterjedést vettük át (Eurostat, 2024b). A romániai önkormányzat- és településkódok, valamint a közigazgatási hierarchia ellenőrzésének alapja az INS 2025. referenciaévre kiadott SIRUTA-nyilvántartása volt (INS, 2025). A népszámlálási, területi és térinformatikai állományok összekapcsolását minden esetben a SIRUTA-kód alapján végeztük.

A négy népszámlálás etnikai adatainak összehasonlíthatóságát a kérdésfeltevés változásai szempontjából is ellenőriztük. Az 1992. évi népszámlálás még a nemzetiség (*naționalitate*), 2002-től pedig az etnikum (*etnie*) megnevezést használta, az adatfelvétel alapelve azonban mindegyik időpontban az érintett személy szabad önbevallása volt. Nagyobb bizonytalanságot jelent ugyanakkor az adatfelvételi módszer változása és az etnikai információval nem rendelkező népesség növekvő aránya. Ez országosan 2011-ben mintegy 6,1%, 2021-ben már 13,0% volt, utóbbi népszámlálás pedig az online önkitöltést, a személyes összeírást és az adminisztratív adatforrásokat kombinálta.

Az időbeli összehasonlításnál figyelembe vettük, hogy a források az 1992., 2002. és 2011. évi népszámlálásnál stabil, a 2021. évi népszámlálásnál lakónépességet közölnek. Az etnikai arányokat nem a teljes népességhez, hanem az adott ismérvre ismert választ adó népességhez viszonyítottuk, mivel az ismeretlen kategóriák aránya népszámlálásonként eltér és ez az eltérés 2011-ben, illetve különösen 2021-ben már érdemi nagyságot ér el. Az ismeretlen etnikumú népességet ezért külön adatminőségi kontrollváltozóként is megtartottuk. A korstruktúra ezzel szemben a teljes önkormányzati népességre vonatkozik, így ökológiai jellemzőként használható és nem értelmezhető a roma népesség személyszintű korstruktúrájaként.

A települések népességméret és közigazgatási-hierarchikus státusz szerinti tipizálásához hierarchikus (Ward) klaszterelemzést alkalmaztunk. A klaszterezés változói a 2021. évi népesség logaritmizált értéke, valamint a község-város-municípium-megyeszékhelyi municípium sorrendet kifejező hierarchikus változó voltak. A 4 és 10 közötti klasztermegoldásokat statisztikai mutatók (silhouette- és Davies–Bouldin-index), továbbá a kialakuló csoportok elemszáma és tartalmi értelmezhetősége alapján hasonlítottuk össze.

A demográfiai kontrollt a 0-14 évesek részaránya és az öregedési index, valamint ezek 1992-2021 közötti változása adta. A településszerkezeti háttérrel elsősorban a 2021. évi népsűrűséggel jellemeztük. Az egyes folytonos mutatók közötti kapcsolatokat Spearman-féle rangkorrelációval vizsgáltuk.

3. Eredmények

Bihar és Szatmár megyében a népszámlálásban magát roma etnikumúnak valló népesség száma és az ismert etnikumú népességen belüli aránya egyaránt emelkedett az 1992-2021 közötti időszakban. A két megye együttes népszámlálás szerinti roma népessége 1992-ben 31 619 fő volt, ami az ismert etnikumú népesség 3,04%-át tette ki. Ez 2002-re 43 567 főre és 4,50%-ra, 2011-re 52 028 főre és 5,97%-ra, 2021-re pedig 53 177 főre és 6,64%-ra emelkedett. A folyamat tehát nem egyenletes: 1992 és 2011 között mind a létszám, mind a részarány számottevően növekedett, 2011 és 2021 között viszont a roma népesség együttes száma már csak csekély mértékben emelkedett, miközben a részarány tovább nőtt. A részarány további emelkedését ugyanakkor az össznépesség csökkenése és a 2021-re megnövekedett etnikai válaszhány összefüggésében kell értelmeznünk. A két megye fejlődési pályái ugyanakkor nem teljesen azonosak. Bihar megyében 2011 és 2021 között is folytatódott a népszámlálásban kimutatott roma népesség növekedése: a magát romának valló népesség száma 34 640 főről 36 837 főre emelkedett, miközben a teljes népességre vetített aránya 6,02%-ról 6,68%-ra nőtt. Szatmár megyében ezzel szemben a teljes népességre vetített roma arány 5,05%-ról 4,94%-ra, a roma népesség száma pedig 17 388 főről 16 340 főre mérséklődött. Ez az utóbbi változás azonban nem értelmezhető automatikusan tényleges roma népességfogyásként. Mint arra a módszertani részben utaltunk, 2021-ben már jelentős volt az

ismeretlen etnikumú népesség aránya, különösen Szatmár megyében. Ha az arányokat az ismert etnikumú népességhez viszonyítjuk, akkor 2011 és 2021 között Biharban 6,33%-ról 7,33%-ra, Szatmárban pedig 5,35%-ról 5,48%-ra nő a roma etnikum részarány.

A potenciális klaszterszámok összevetése alapján a 8-as felosztást választottuk. Ennél a silhouette-mutató lokális maximumot ért el (0,533), miközben a 166 önkormányzat két municípiumi, két városi és négy községi népességhasználatra tagolódott. Az így kialakított klaszterekre meghatároztuk az elemszámot, a 2021. évi népességi intervallumot és a medián népességszámot, továbbá kiszámítottuk az egyes népszámlálási időpontokra az aggregált roma részarányt (1. táblázat).

Táblázat 1: A roma népesség aránya a vizsgált önkormányzatok közigazgatási és népességméret szerinti klasztereiben

Kl.	Csoport	N	Medián nép. (fő, 2021)	Aggregált roma arány (%)			
				1992	2002	2011	2021
1	Megyeszékhely	2	137 313	0,92	1,11	1,24	0,72
2	Egyéb mun.	4	14 683	1,93	2,04	3,24	3,65
3	Kisvárosok	8	8 514	3,53	6,12	8,67	11,12
4	Törpevárosok	2	2 006	0,31	1,22	3,37	3,27
5	Óriás községek	15	6 427	4,46	6,08	7,85	7,19
6	Nagy községek	32	3 916	5,83	8,07	9,53	10,03
7	Közepes községek	63	2 715	4,99	7,70	9,91	12,15
8	Kis községek	40	1 741	2,06	3,60	5,74	5,38

Forrás: Saját számítás a romániai népszámlálási adatok alapján (Varga, 2008, 2010; INS, 2013a, 2023a, 2023f; SIRUTA, 2025).

Amennyiben a közigazgatási rang és a népességszám kétdimenziós viszonylatában vizsgáljuk a roma lakosság részarányát, egyértelmű tendenciák mutathatók ki. A 2021-es adatok alapján meghatározott nyolc klaszterben, a mediánnépesség csökkenő sorrendjében felismerhető egy határozott aránynövekedés, igaz, ezt semmiképpen nem írhatjuk le lineáris növekedésként. A két megyeszékhely aggregált népessége kevesebb mint 1%-os roma etnikai arányt mutatnak 2021-ben, és ahogy haladunk a kisebb kategóriák felé, legalábbis urbánus–rurális bontásban, egyfajta harangmintázat rajzolódik ki. A megyeszékhelyekhez viszonyítva az egyéb municípiumok már több mint ötször magasabb arányt mutatnak (3,65%), a kisvárosok pedig az urbánus közeg maximumával és az előző kategóriához képest újabb háromszoros részaránnyal tűnnek ki (11,12%). Létezik ugyan egy törpevárosi kategória is, amely viszont egyértelmű visszaesést mutat (3,27%), de itt a települési elemszám mindössze kétfő, ráadásul a két település egymás szomszédságában helyezkedik el, ami regionálisan megjelenő sajátosságra is utalhat.

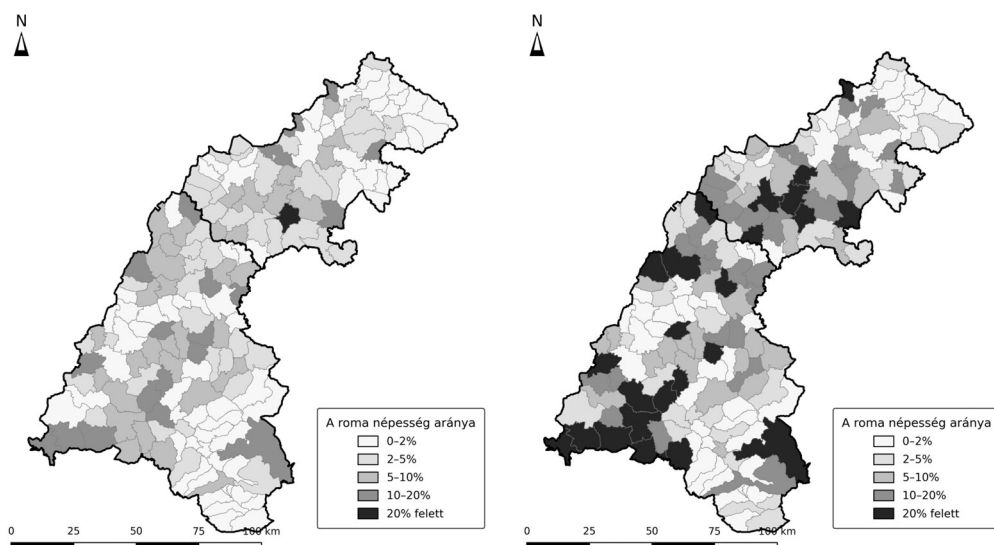
Ez a harangmintázat a négy rurális klaszter között is megjelenik, de itt a klaszterek közötti eltérések valamivel mérsékeltebbek. Az óriásközségek 7,19%-os aránya a nagy községek esetében 10,03%-ra, a közepes községeknél pedig 12,15%-ra emelkedik, miközben a kis községeknél 5,38%-ra zsugorodik vissza. A két klasztercsoport közös jellemzője tehát a mediánnépesség mentén kirajzolódó harangmintázat, emellett a rurális térség magasabb bázisértékekkel tűnik ki. A városkategóriában a népesebb kisvárosi klaszter, a rurális kategóriában pedig a közepes népességű és az annál népesebb községek kategóriák emelhetők ki. Összességében úgy tűnik, hogy a nagyon népes és a csekély népességű önkormányzati kategóriák mutatják a legalacsonyabb roma arányokat a térségben.

Ami az időbeli dinamikát illeti, a harangmintázat ott is felismerhető. A megyeszékhelyek, a kis községek és a törpevárosok esetében 2021-re már a korábbi emelkedő tendencia letörése figyelhető meg, és a roma arányok csökkentek. Hasonló, bár mérsékeltebb visszaesés jelentkezik

az óriásközségek esetében is. A többi köztes kategóriában ugyanakkor eltérő mértékű részarány-emelkedés figyelhető meg. A legdinamikusabban növekvő klaszterek a kisvárosok és a közepes községek: 2011 és 2021 között előbbiekben 8,67%-ról 11,12%-ra, utóbbiakban 9,91%-ról 12,15%-ra emelkedett az aggregált roma arány.

A 2021. évi, teljes népességre, illetve ismert etnikumú népességre számított roma arányok önkormányzati-szintű rangsora ugyanakkor szinte teljesen azonos (Spearman $\rho = 0,9996$). A nevező megválasztása tehát az arányszinteket és az időbeli trend értelmezését érdemben módosíthatja, a területi rangsort viszont lényegében nem írja át. A további elemzésben és a térképeken ezért az ismert etnikumú népességre vetített roma részarányokat használtuk, a teljes népességre számított értékeket ebben az összevetésben a válaszhány hatásának érzékeltetésére közöljük.

A területi mintázat egészét nézve a roma népesség elhelyezkedése 1992 és 2021 között számottevő növekedés mellett is jelentős stabilitást mutatott. Az 1992. és 2021. évi önkormányzati-szintű roma arányok rangkorrelációja erős és szignifikáns kapcsolatot jelez (Spearman $\rho = 0,813$; $p < 0,001$), vagyis azok a térségek, amelyekben a roma népesség aránya a rendszerváltás után magasabb volt, három évtized múltán is többnyire kiemelkedő értékeket mutatnak. A roma jelenlét tehát nem diffúz módon, a teljes térben egyenletesen növekedett, hanem nagyrészt ugyanazokban a helyi társadalmi terekben erősödött meg. Ezt a térképi összevetés is jól érzékelteti: az 1992-es állapotot bemutató térképhez képest a 2021-es térképen nem új eloszlás rajzolódik ki, hanem a korábbi koncentrációk kiszélesedése és megerősödése figyelhető meg (1. ábra).

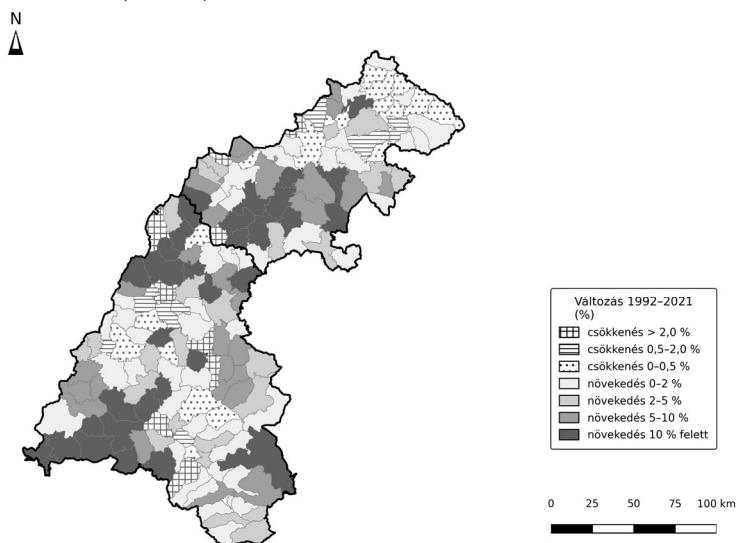
1. ábra. A roma népesség aránya az ismert etnikumú népességen belül Bihar és Szatmár megye önkormányzataiban, 1992 és 2021

Share of the Roma population within the population of known ethnicity in the municipalities of Bihor and Satu Mare counties, 1992 and 2021

Forrás: Saját szerkesztés a harmonizált népszámlálási adatbázis alapján.

A területi koncentráció erősödését az egyszerű küszöbértékes összevetések is alátámasztják. Míg 1992-ben 55 olyan önkormányzat létezett, ahol a roma népesség aránya elérte az 5%-ot, addig 2021-ben már 81. A 10%-os küszöböt 1992-ben 21, 2021-ben 53 önkormányzat lépte át, a 20%-osat 1 helyett már 24 és 2021-ben egy olyan önkormányzat is volt, ahol a roma népesség aránya az 50%-ot is meghaladta. A növekedés tehát nem csupán általános arányemelkedést jelentett, hanem azt is, hogy a magas roma arányú önkormányzatok köre kibővült és a korábban közepes

koncentrációjú egységek egy része a magas arányú kategóriába lépett át. A változástérkép ennek megfelelően nem egyszerűen növekvő és csökkenő önkormányzatokat választ el, hanem jól érzékelteti, hogy a roma népesség térbeli súlya főként egyes, már korábban is érintett lokális övezetekben erősödött fel (2. ábra).

2. ábra. A roma népesség arányának változása Bihar és Szatmár megyében, 1992-2021
Changes in the share of the Roma population in Bihor and Satu Mare counties, 1992–2021

Forrás: Saját szerkesztés a harmonizált népszámlálási adatbázis alapján.

A térképi mintázatok alapján ugyanakkor az is látható, hogy a folyamat nem értelmezhető pusztán lineáris expanzióként. A roma népesség területi jelenléte a vizsgált két megyében továbbra is kifejezetten egyenlőtlen és több esetben olyan önkormányzatok is megfigyelhetők, ahol az egyes népszámlálások között az arányok változási iránya nem azonos. Ez azt jelzi, hogy a területi szerkezet mögött egyszerre lehet jelen tényleges demográfiai különbség, eltérő helyi társadalmi pálya, valamint az etnikai önbevallás változó intenzitása. A roma népesség területi sajátosságainak értelmezéséhez ezért nem elegendő a négy időpont egyszerű térképi összevetése, hanem szükség van a helyi pályák differenciáltabb vizsgálatára is.

A teljes, 166 önkormányzattal álló adatbázisban a magasabb 2021. évi roma részarány egyértelműen fiatalabb önkormányzat-szintű korstruktúrával társult. A roma részarány és a 0-14 évesek aránya között közepesen erős pozitív kapcsolatot találtunk (Spearman $\rho=0,564$; $p<0,001$), míg az öregedési indexszel a kapcsolat negatív volt ($\rho=-0,434$; $p<0,001$). Longitudinálisan is hasonló összefüggés rajzolódott ki: ahol 1992 és 2021 között nagyobb mértékben nőtt a népszámlálásban romaként megjelenő népesség részaránya, ott a gyermekkorúak részarányának csökkenése rendszerint mérsékelt volt ($\rho=0,376$; $p<0,001$).

Az eredmények értelmezésénél ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a korstruktúra a teljes népességre vonatkozik, nem pedig a roma népesség személyszintű demográfiai jellemzőire. A kapcsolat ezért közvetett és önmagában nem bizonyít magasabb roma termékenységet.

A demográfiai összefüggések településszerkezeti háttérét a népsűrűség külső kontrollja egészítette ki. A roma részarány 1992-2021 közötti növekedése és a 2021. évi népsűrűség között gyenge, de szignifikáns negatív kapcsolat mutatkozott (Spearman $\rho=-0,207$; $p=0,007$). Ez arra utal, hogy az erősebb roma részarány-növekedés gyakrabban jelent meg alacsonyabb népsűrűségű önkormányzatokban, ez pedig a perifériákon való megerősödés irányába mutat. A népsűrűséget így nem oksági tényezőként, hanem a ritkább, részben periférikus települési terek egyik külső szerkezeti jellemzőjeként kezeljük.

4. Diszkusszió

A népszámlálási roma adatok értelmezésének korlátjára is rámutat, hogy a vizsgálatban követett roma létszám és részarány nem a két megye teljes roma közösségének nagyságát, hanem a népszámlálásakor önmagukat romának valló népességet írja le. Az auto- és heteroidentifikáción alapuló adatok közötti eltérés más térségekben is jól ismert módszertani probléma. Pénzes, Tátrai és Pásztor (2018) magyarországi összehasonlításában a 2011. évi népszámlálás mintegy 316 ezer önbevallott roma lakost mutatott ki, miközben a 2010–2013 között végzett külső becslés mintegy 876 ezer főt jelzett. A két érték természetesen nem ültethető át a romániai helyzetre, de jól szemlélteti, hogy a népszámlálási etnikai kategória nem tekinthető a teljes roma népesség közvetlen számbavételének. Jelen eredményeinket ezért elsősorban a roma etnikai önzonosítás népszámlálási láthatóságának és annak területi változásának elemzéseként értelmezzük, számolva a más etnikai kategóriát választó, nem válaszoló vagy a népszámlálásban romaként meg nem jelenő roma népesség lehetőségével.

A településszerkezeti eredmények a SocioRoMap más módszertanon alapuló becsléseivel is több ponton összecsengenek. A 2015–2016-os vizsgálat a partiumi magyar tömbben a népszámlálásnál lényegesen magasabb roma népességarányt mutatott ki, és ezt részben a térség rurális és kisvárosi jellegével hozta összefüggésbe, mivel a roma népesség ezekben a településkategóriákban felülreprezentált (Horváth & Kiss, 2017). Bihar és Szatmár esetében a SocioRoMap szintén magas, 7,9, illetve 8,3%-os becsült roma arányt jelzett. A két adatforrás számszerű értékei közvetlenül nem vethetők össze, mivel a SocioRoMap külső minősítésen, a népszámlálás pedig önzonosításon alapul, a rurális és kisvárosi terek nagyobb roma súlya azonban mindkét megközelítésben megjelenik.

A településmérettel kapcsolatos eredményeink részben összecsengenek a magyarországi vizsgálatokkal, ahol a kisebb és alacsonyabb közigazgatási rangú településeken magasabb roma népességarányt mutattak ki (Pénzes et al., 2026). A magyarországi adatok szerint a kisebb településeken és különösen a községekben erősebb a roma népesség koncentrációja, és ez a legutóbbi népszámlálási, illetve önkormányzati becslési adatokban is megjelenik. Bihar és Szatmár megyében ugyanakkor a kapcsolat nem monoton: a legkisebb községekben az arány ismét visszaesik, és a rurális maximum a közepes népességű községekben jelenik meg. Ez részben közigazgatási sajátosság, a többtelepüléses romániai önkormányzati rendszer a magyarországitól eltérő (alacsonyabb) felbontást is jelent, miközben a községméret (pl. kisközség) kategóriáinak a jelentése is megváltozik.

A roma népesség népszámlálási súlyának változása nem független a térség általános centrum-periféria folyamataitól. A roma részarány 1992 és 2021 közötti növekedése és a 2021. évi népsűrűség között gyenge, de szignifikáns negatív kapcsolatot találtunk (Spearman $\rho = -0,207$; $p = 0,007$). Ez nem jelent közvetlen oksági kapcsolatot és a határ menti fekvés önálló hatását sem vizsgáltuk, ugyanakkor arra utal, hogy az erősebb roma részarány-növekedés valamivel gyakrabban jelent meg az alacsonyabb népsűrűségű, rurálisabb települési terekben. Szilágyi (2026) ugyanebben a tágabb partiumi térségben a nagyobb népsűrűséget magasabb fajlagos jövedelmi teljesítménnyel hozta összefüggésbe, ennek a dimenzióknak a továbbgondolása is érdekes szekundér vizsgálati lehetőséget kínál.

Az alacsonyabb népsűrűségű és periférikus terek kialakulásához a vizsgált térségben több, egymásra rakódó történeti folyamat járult hozzá. A magyar-román államhatár kijelölése korábban működő településközi és piaci kapcsolatokat szakított meg, különösen az Érmellék korábban összefüggő funkcionális térségében és több határ közeli település esetében a központi kapcsolatok és intézményi funkciók gyengülésével járt (Szilágyi, 2008, 2019). Ehhez később a mezőgazdaság szocialista átszervezése és az iparosítás munkaerő-elszívó hatása, majd a rendszerváltást követő gazdasági funkcióvesztés és a szelektív migráció is társulhatott. Ezek a folyamatok településenként eltérő súllyal jelentkeztek, ezért a mai térszerkezet mögött sem feltételezhető egyetlen, minden önkormányzatra azonosan ható periferializációs mechanizmus.

Ez a történeti háttér önmagában nem bizonyítja, hogy a határ menti helyzet vagy a periferizáció okozta volna a roma népesség jelenlegi területi koncentrációját. A térbeli „együttállás” inkább olyan hosszabb távú keretként értelmezhető, amelyben a különböző népességcsoportok demográfiai és migrációs folyamatai eltérően alakultak. A roma részarány növekedése ezért egyes önkormányzatokban az abszolút létszám gyarapodása mellett a népszámlálási öazonosítás erősödéséből, illetve más helyi népességcsoportok fogyásából és elvándorlásából (pl. szatmári svábok) is következhetett. Ez az értelmezés egyben továbbviszi a Bihar és Szatmár megye roma népességének területi differenciálódását korábban bemutató vizsgálatot (Szilágyi, 2016), de a négy népszámlálás harmonizált önkormányzat-szintű adataival már az eltérő hosszú távú pályák elkülönítését is lehetővé teszi.

5. Következtetések

A négy népszámlálás adatainak jelenlegi területi-rendszerre történő harmonizálása lehetővé tette, hogy Bihar és Szatmár megye roma népességének változását ne csupán egy-egy időpont állapotaként, hanem három évtizedes területi pályák rendszerében vizsgáljuk. A népszámlálási roma-etnikum létszáma ugyanakkor nyilvánvalóan csak részlegesen, bár valószínűleg időben növekvő mértékben reprezentálja a közösséget.

A területi mintázat egészét nézve a roma népesség elhelyezkedése 1992 és 2021 között számottevő növekedés mellett is jelentős térbeli stabilitást mutatott. Az 1992. és 2021. évi önkormányzat-szintű roma arányok rangkorrelációja nagyon erős és szignifikáns kapcsolatot jelez (Spearman $\rho = 0,813$; $p < 0,001$). A roma részarány 1992-2021 közötti növekedése és a 2021. évi népsűrűség között gyenge, de szintén szignifikáns negatív kapcsolat mutatkozott (Spearman $\rho = -0,207$; $p = 0,007$).

A roma részarány növekedése ezért egyes önkormányzatokban az abszolút létszám gyarapodása mellett a népszámlálási öazonosítás erősödéséből, illetve más helyi népességcsoportok fogyásából és elvándorlásából is következhetett.

Irodalomjegyzék

- Anghel, I.-M., & Alexandrescu, F. M. (2023). ‘We lurk in the hidden places’: The (un)stable spatialisation of Roma poverty in Romania. *Urban Studies*, 60(10), 1875-1893. <https://doi.org/10.1177/00420980221136984>
- Cernat, V. (2021). Roma undercount and the issue of undeclared ethnicity in the 2011 Romanian census. *International Journal of Social Research Methodology*, 24(6), 761-766. <https://doi.org/10.1080/13645579.2020.1818416>
- Csata, Z., Hlatky, R., & Liu, A. H. (2021). How to head count ethnic minorities: Validity of census surveys versus other identification strategies. *East European Politics*, 37(3), 572-592. <https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1843439>
- Horváth, I., & Kiss, T. (2017). Ancheta expertilor locali privind situatia romilor pe unitati administrativ-teritoriale. In I. Horváth (Ed.), *Raport de Cercetare SocioRoMap – O cartografiere a comunităților de romi din România* (pp. 13–189). Editura ISPMN.
- Megyesi, Z., & Péti, M. (2019). A comparative analysis of the socio-economic development of Romanian cities and towns inhabited by ethnic Hungarians. *DETUROPE - The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 11(3), 205-228. <https://doi.org/10.32725/det.2019.034>
- Olah, G., Olah, Ș., Flora, G., & Szekedy, L. (2011). Poverty and living. Roma poor neighborhoods in Romania and Hungary. *Annals of the University of Oradea: Economic Science*, 1(Special), 137-183. <http://anale.steconomieuoradea.ro/volume/2011/special/010.pdf>
- Pásztor, I. Z., & Péntes, J. (2018). A cigányság lélekszáma és helyzete egy északkelet-magyarországi felmérés tükrében. *Földrajzi Közlemények*, 142(2), 154-169. <https://real.mtak.hu/92734/>

- Pénzes, J., Tátrai, P., & Pásztor, I. Z. (2018). A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, 58(1), 3-26. <https://doi.org/10.15196/TS580101>
- Pénzes, J., Pásztor, I. Z., Balázs, D., & Kovács, D. (2026). Trendforduló vagy mérési dilemma? – A magyarországi roma népesség számának alakulása és területi sajátosságai. *Területi Statisztika*, 66(2), 274–296. <https://doi.org/10.15196/TS660205>
- Péti, M., Salamin, G., Nemes, Z., Pörzse, G., & Csicsmann, L. (2024). Asymmetric patterns in territorial cooperation between core and periphery: The participation of Central and Eastern Europe in transnational and interregional cooperation programmes. *The Geographical Journal*, 190(4), e12574. <https://doi.org/10.1111/geoj.12574>
- Ravas, Á., Kovács, L., & Markovič, F. (2020). *Atlas rómských komunit 2019*. VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Surdu, M. (2016). *Those who count: Expert practices of Roma classification*. Central European University Press. <https://doi.org/10.1515/9789633861158>
- Szilágyi, F. (2007). *A Partium közigazgatási földrajza* (Studia Geographica 17). Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Szilágyi, F. (2008). Érmellék - tájegység és kistérség. In I. Ekéné Zamárdi & Á. Szendrei (Eds.), *Érmelléki kalauz II.: Természeti környezet, a mezőgazdaság lehetőségei* (pp. 9-24). Debreceni Egyetem, Hatvani István Szakkollégium.
- Szilágyi, F. (2016). Roma népesség a partiumi határmegyékben (Bihar, Szatmár). In F. Szilágyi & J. Péntes (Eds.), *Roma népesség Magyarország északkeleti határtérségében* (pp. 49-90). Partium Kiadó.
- Szilágyi, F. (2019). *Partium - Reintegráció a magyar-román határvidéken*. Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.
- Szilágyi, F. (2026). Versengő regionális központok között - jövedelmi polarizáció a Partiumban. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 23(1), 5-19. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2026.1>

Statisztikai és területi adatforrások

- Eurostat. (2024a). *Local administrative units (LAU)-GISCO European Commission*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/gisco/geodata/statistical-units/local-administrative-units>
- Eurostat. (2024b). *Local administrative units (LAU): LAU 2024 annual list. European Commission*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units>
- Institutul Național de Statistică. (1992). *Populația pe sexe și grupe de vârstă - județe pe categorii de localități, municipii, orașe, comune* (Vol. I, Tabelul 39). Recensământul Populației și Locuințelor 1992. https://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2023/09/VOL1_1992_Tabel-39.xls
- Institutul Național de Statistică. (2002). *Populația pe sexe și grupe de vârstă - județe, medii, municipii, orașe, comune* (Vol. I, Tabelul 62). Recensământul Populației și Locuințelor 2002. https://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2023/09/VOL1_2002_Tabel-62.xls
- Institutul Național de Statistică. (2013a). *Populația stabilă după etnie - județe, municipii, orașe, comune* (Tabelul 8). Recensământul Populației și Locuințelor 2011. https://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2022/02/sR_Tab_8.xls
- Institutul Național de Statistică. (2013d). *Populația stabilă pe sexe și grupe de vârstă - județe, municipii, orașe, comune* (Tabelul 3). Recensământul Populației și Locuințelor 2011. https://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2023/07/sR_Tab_3.xls
- Institutul Național de Statistică. (2023a). *Populația rezidentă după etnie - Tabelele 2.02.1 și 2.02.2*. Recensământul Populației și Locuințelor 2021.

- <https://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2023/06/Tabel-2.02.1-si-Tabel-2.02.2.xlsx>
- Institutul Național de Statistică. (2023f). *Populația rezidentă pe sexe și grupe de vârstă - Tabelele 1.03.1 și 1.03.2. Recensământul Populației și Locuințelor 2021.* https://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2023/05/Tabel-1.03_1.3.1-si-1.03.2.xls
- Institutul Național de Statistică. (2025). *SIRUTA 2025: Registrul unităților administrative-teritoriale ale României* data.gov.ro. <https://data.gov.ro/ro/dataset/siruta-2025>
- Institutul Național de Statistică. (n.d.). *POP107D - Populația după domiciliu la 1 ianuarie pe grupe de vârstă și vârste, sexe, județe și localități.* TEMPO-Online. August 5, 2026, <https://statistici.INSSE.ro/tempoins/index.jsp?ind=POP107D&lang=ro&page=tempo3>
- Institutul Național de Statistică. (n.d.). *ADM101A - Organizarea administrativă a teritoriului, pe categorii de unități administrative, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe.* TEMPO-Online. August 5, 2026, <https://statistici.INSSE.ro/tempoins/index.jsp?ind=ADM101A&lang=ro&page=tempo3>
- Varga, E. Á. (2008). *Bihar megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai, 1880-2002.* Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára. <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm>
- Varga, E. Á. (2010). *Szatmár megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai, 1850/1880-2002.* Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára. <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm>